

3. אלימות

טיוח חקירות ואכיפת האחריות באמצעות תביעות פיצויים

מאז הקמתו עוסק המוקד בטיפול במקרים של אלימות של כוחות הבטחון של ישראל כנגד תושבי השטחים הכבושים, לרבות מזרח ירושלים. המוקד מסייע לתושבים בהגשת תלונות על מקרי אלימות, ועוקב אחר חקירת התלונות, במגמה לחשוף את המבצעים ולהביא להעמדתם לדין. מזה זמן מתריע המוקד על כך שהחוק אינו נאכף על כוחות הביטחון. במקום לעקור את תופעת האלימות מהשורש, מעדיפה מערכת אכיפת החוק להתעלם מהתלונות, לטייח את העובדות או לנהל חקירות שטחיות וקלושות שממילא אינן מעלות דבר. עדים פלסטינים כמעט שאינם נחקרים, ולדבריהם ניתן משקל אפסי לעומת המשקל הניתן לדבריהם של חיילים ושוטרים הנחקרים כחשודים בדבר עבירה. בסוף שנת 1997 פרסם המוקד את הדו"ח "בורחים מאחריות - טיפול המערכת הצבאית בתלונות של פלסטינים נגד חיילים". הדו"ח עסק בתלונות שהוגשו עד לשנת 1994. לצערנו, פני הדברים לא השתנו שינוי של ממש גם כיום.

אחת הדרכים שנוקט המוקד להעמדת הרשויות בפני אחריותן היא הדרך של תביעות פיצויים אזרחיות בגין ארועי האלימות. המערכת, שבזמן אמת סירבה להתייחס לתלונות ברצינות הראויה, חייבת היום להסביר בבית המשפט כיצד קרה שאדם הוכה, הושפל, נפצע או נהרג. לא פעם עליה גם להסביר כיצד זה לא נחקר האירוע, כיצד אבד תיק החקירה וכד'. מעבר להכרה ולפיצוי הכספי להם זוכה הקורבן - פיצוי צנוע מאוד, בדרך כלל - התביעות האזרחיות מעמידות את המערכת בפני חובתה ל-ACCOUNTABILITY.

בפסק דין תקדימי שניתן בחודש יולי 1998 בתביעה שהגיש המוקד, נקבע שהחקירה הלקויה עשויה להיות בעלת השלכות כספיות על המדינה. התביעה נגעה לשורה של גניבות שבוצעו ע"י חיילים במהלך חיפוש בבתיים בכפר בתיר בחודש מאי 1989. קורבנות הגניבות התלוננו עליהן בזמן אמת בפני קצינים בשטח ולאחר מכן גם במשטרה. המשטרה הצבאית החוקרת ניהלה אמנם "חקירה", והפרקליט מטעם המדינה הצליח לספור 38 "פעולות חקירה". "אלא מאי", כתבה השופטת בלה כהנא בפסק דינה, "כולן היו טחינת חול". עוד נפסק, כי לו היתה מנוהלת חקירה כראוי, ייתכן שהיו מתגלים הגנבים. המדינה, שלא היתה אחראית בגין הגניבה עצמה, חויבה לפצות את התובעים משום שבשל החקירה הרשלנית לא יכלו להיפרע מהגנבים. פסק הדין קובע בכך תקדים חשוב בתחום הדוקטרינה המשפטית של "נזק ראיתי"; הוא גם מעניק משמעות בתוך דיני הנזיקין לחובת המדינה ליתן דין וחשבון בגין פעילות חייליה. (פסק הדין ניתן בת.א. (י-ם) 7808/96 בוטמה ואח' נ' מ"י).

מקרים של טיוח בחקירה עוברים כחוט השני בתביעות שהגיש המוקד בשנת 1998 נגד המדינה בגין פעולות של חיילי צה"ל ושוטרים. כך, למשל, בעניינו של צ"ג, שהמוקד הגיש בשמו תביעה בבית משפט השלום בירושלים בחודש מרץ: בחודש יוני 1994, כשהיה צ"ג בן 19, נכנסו ארבעה חיילי צה"ל לבית דודו בכפר סעיר בנפת חברון. החיילים הורו לו להתלוות אליהם, והושיבו אותו ליד שני ג'יפים צבאיים. הסתבר, כי הוא נלקח לשמש לחיילים "מגן אנושי" על מנת שלא יידו עליהם אבנים. לאחר מכן, לקחו אותו החיילים בג'יפ לאזור שומם, ושם התעללו בו והיכו אותו בכל חלקי גופו. לבסוף, הורו לו לעזוב את המקום ברגל. הוא התרחק מהמקום בצליעה, והחיילים ניסו לזרז את הליכתו

בכך שיידו בו אבנים. לבסוף הגיע צ"ג לכביש, שם נאסף ע"י אחד התושבים והוסע לביתו. תשעה ימים לאחר האירוע פנתה ב"כ התובע אז, עו"ד מרי רוק, לפרקליט פיקוד מרכז בבקשה שיורה על חקירת האירוע. פרקליט פיקוד מרכז הודיע, כי הורה על חקירת מצ"ח. אלא שבדיעבד, באוגוסט 1995, הסתבר כי ההוראה לפתוח בחקירה "לא הופצה". ניתנה הוראה מחודשת לחקור את האירוע, אולם בחקירה שנפתחה כלל לא נגבו עדויות, אף לא עדות המתלונן, ותיק החקירה נסגר בנימוק שאין אפשרות לאתר את החיילים.

את עניינם של בני הזוג זאייד ממחנה הפליטים קלנדיה, כלל לא טרחה מצ"ח לחקור. ב-2.11.95 בשעות הבוקר, היתה הגב' זאייד, עם בנותיה ונכדיה, בבית המשפחה. לבית הגיעו חיילים, שנכנסו אליו בכוח והחלו להוציא ממנו את בני המשפחה, תוך דחיפות וקללות. מר זאייד, שחזר אותה עת לבית מעבודתו כשומר, דרש מהחיילים לצאת מביתו ולהציג בפניו צו חיפוש. החיילים התנפלו עליו במכות. מנהל נציגות אונר"א במחנה הגיע למקום, אך נכשל בניסיונו לשכנע את החיילים לעזוב את הבית. רק לאחר התערבות של שוטרים מתחנת רמאללה, שהזעיקו למקום גם קצין צבא, עזבו החיילים את הבית, לא לפני שגרמו בו נזקים רבים. המשפחה התלוננה על האירוע כולו במשטרת רמאללה, וזו העבירה את הטיפול למצ"ח. לגבי הטיפול בתלונה מסרה פרקליטות פיקוד מרכז למוקד כי "מבירור במצ"ח עולה כי האירוע שבנדון לא נחקר על ידם. במהלך שנת 95' אכן הועברו מזכרים ממ"י [משטרת ישראל], אך לא צורף אליהם חומר חקירה כלשהו, ולא נפתחה חקירה בעניין האירוע."

מוניר קראג'ה, יליד שנת 1925, נורה בראשו בלב חברון ב-17.6.97. חייל צה"ל ירה כדור גומי שפגע בראשו. הכדור גרם לשבר בגולגולת ולשטף דם, ומר קראג'ה אושפז למספר שבועות בבית החולים ועבר שני ניתוחים בראשו. בעקבות האירוע סובל קראג'ה, בין היתר, מהפרעות בריכוז ובזיכרון, ונקבעה לו, בגין הפגיעה המוחית, נכות רפואית של 20%. נכות זו מונעת מקראג'ה להמשיך ולעבוד במקצועו כעיתונאי ולהמשיך במעורבותו בפעילות ציבורית כבעבר. למרות חומרת האירוע וחומרת תוצאותיו, לא נערכה חקירה בעניין. בעקבות פניית המוקד לא הורה פרקליט פיקוד מרכז של צה"ל אלא על "בירור ראשוני". "עם מיצוי הבירור", נמסר, "תישקל האפשרות להורות על פתיחה בחקירה פורמלית". עד היום, שנה וחצי לאחר האירוע, טרם סיים פרקליט פיקוד מרכז את ה"בירור". המוקד החליט שלא להמתין עוד, ובאוקטובר 1998 הגיש בשם מר קראג'ה תביעה בבית משפט השלום בירושלים.

העמדות לדין ופיצוי הקורבנות

גם משנפתח הערוץ של תביעות אזרחיות, לא ויתר המוקד על הניסיון להביא את החיילים והשוטרים האלימים לדין פלילי. לעתים אנו אף רואים הצלחה בכך. כזה הוא המקרה של מחמוד גנים ואחמד מוסא מאלחדר. גנים ומוסא הגיעו לירושלים ב-12.8.97 מצוידים באישורי כניסה. בהיותם בבית צפאפא, נעצר לידם ג'יפ של משמר הגבול והם נדרשו לעלות עליו. שוטרי משמר הגבול הובילו אותם ללב יער מדרום לירושלים, ושם הורידו אותם מהג'יפ, כל אחד בתורו, והיכו אותם מכות רצח. שוטרי מג"ב היכו את השניים באלות ובאבנים בכל חלקי גופם. את גנים גם קשרו בחבל ברגלו אל אחורי הג'יפ; נהג הג'יפ פתח בנסיעה מהירה, כשגנים נגרר מאחורי הרכב על שביל העפר. מוסא שוחרר ע"י השוטרים וגנים הצליח להימלט. בכוחותיהם האחרונים הצליחו השניים להגיע לכביש ופוננו ע"י כלי רכב שחלף במקום לבית חולים. במקרה זה הצליחה

המחלקה לחקירות שוטרים לאחר את השוטרים: מיכאל אודרנקו, שי אשטמקר וניסים אדולטר. הם הועמדו לדין בבית המשפט המחוזי בירושלים, והורשעו ע"פ הודאותיהם בעבירות שהעונשים המצטברים בגינן מגיעים לעשרות שנות מאסר. בגזר הדין שניתן ב-27.4.98, והנחשב לחמור, נדונו השוטרים לעונשים של בין שנה לשנה וחצי מאסר בפועל (וכן מאסר ע"ת). ערעורם לבית המשפט העליון על "חומרת העונש" נדחה ביוני 1998. כיום ממתין התיק להגשת תביעה אזרחית.

במקרה התעללות אחר, סירב בית משפט השלום ברמלה, בשנת 1995, לשלוח לבית הסוהר שוטרים של משמר הגבול שהתעללו בפלסטינים. הוא גזר על שלמה נינו, ארנון מאיר, חן תורג'מן ורוני נזורי שישה חודשי מאסר לריצוי בעבודות שירות, וכן מאסר על תנאי. השוטרים הורשעו ע"פ הודאותיהם בעקבות עיסקת טיעון. השוטרים הועמדו לדין בעקבות אירוע מחודש מרץ 1994, בו עצרו ארבעה נוסעים פלסטינים ליד צומת רמלה-נשר. השוטרים הובילו את התושבים הפלסטינים למטע חרובים נטוש, ושם התעללו בהם והיכו אותם קשות. השוטרים אף התיישבו על כתפי התושבים, וצילמו זה את זה בתנוחה זו. השוטרים אותרו והועמדו לדין בעקבות תלונה שהעביר המוקד לרשויות. בחודש דצמבר 1997 הגיש המוקד, בשם שניים מהקורבנות, תביעה כנגד ארבעת השוטרים וכנגד מדינת ישראל. ניתן היה לצפות שהמדינה תתנער מאחריותה למעשים, ותטען כי האחריות כולה רובצת על שכמם של השוטרים שחרגו מתפקידם, אולם לא כן היה: המדינה בחרה לגונן על השוטרים ולפצות את הקורבנות מהקופה הציבורית. עוד לפני הגשת כתב ההגנה, הגיעה המדינה לפשרה עם התובעים, לפיה תשלם לכל אחד מהם 13,500 ש"ח. ביולי 1998 ניתן לפשרה תוקף של פסק דין, ובאוקטובר 1998 הועברו הפיצויים לידי הקורבנות.

בפסק דין אחר, מתאריך 31.12.98, נפסקו למתלונן 20,000 ש"ח בדרך של פשרה. גם כאן מדובר בהתעללות של שוטרי משמר הגבול: המתלונן, הסובל מהתמכרות למדלל צבע (טינר), הותקף ביום 4.12.90 ע"י שוטרי מג"ב מסעוד אוחיון ובן דוד קריספין, ונלקח לתחנת משטרה. בתחנה נקשר למעקה. הוא ביקש מהשוטרים שישפכו מעט טינר על שרוול בגדו, כדי שיוכל לשאוף את האדים. אוחיון שפך עליו כמות גדולה של טינר, והצית את הטינר במצית שקיבל מקריספין. למתלונן נגרמה כוויה בדרגה 2. קריספין הורשע בבית הדין המשמעתי של המשטרה, הורד בדרגה, ננזף ונקנס. אוחיון נדון בבית משפט השלום בירושלים לשישה חודשי עבודות שירות, מאסר ע"ת ופיצויים למתלונן בסך 2,000 ש"ח. התביעה שהגיש המוקד בשם המתלונן באוקטובר 1997 כנגד השוטרים והמדינה הסתיימה, כאמור, בסוף שנת 1998 בפסיקת פיצויים נוספים למתלונן בסך 20,000 ש"ח, על בסיס פשרה.

החוק לשלילת פיצויים מפלסטינים

במקביל לניהול התביעות הפרטניות, ניהל המוקד גם בשנת 1998 מאבק בהצעת החוק למניעת פיצויים מקורבנות האלימות של כוחות הביטחון בשטחים. ההצעה, שעברה בכנסת בקריאה ראשונה ביולי 1997, תפטור את המדינה, את אנשי כוחות הביטחון (וכל מי שפועל מטעם המדינה) מאחריות לנזקים שגרמו - או שייגרמו בעתיד - בשטחים. המדינה תוכל לבצע מעשים, שהם עוולות ע"פ פקודת הנזיקין, לגרום לנזקי רכוש וגוף, לנכויות ולמוות - והקורבנות לא יהיו זכאים לפיצוי כלשהו. ההוצאות הרפואיות והוצאות השיקום של פצועים לא יכוסו; מי שאיבד את מקור פרנסתו יישאר חסר כול. ההצעה מסירה גם את